

Stanisław Grzegórzko¹

Uczelnia Łazarzkiego w Warszawie

ORCID ID: 0000-0002-9443-5157

REPREZENTACJA MAŁOLETNIEGO POKRZYWDZONEGO W POSTĘPOWANIU KARNYM

ABSTRACT

Representation of a juvenile victim in criminal proceedings

This article concerns the representation of a juvenile victim. It analyzes the differences between the statutory representative, the person under whose constant care the injured party remains and the child's representative. The article aims to draw attention to a situation in which there is a conflict of interests between the representative representing a juvenile victim and the other parent, which entails the need to exclude the representation of the juvenile victim by the statutory representative, giving primacy to the child's representative.

Keywords: statutory representative, child's representative, guardian, attorney, attorney-at-law

Słowa kluczowe: przedstawiciel ustawowy, reprezentant dziecka, kurator, adwokat, radca prawny

¹ Doktorant nauk prawnych, prawnik, założyciel kancelarii prawnej, e-mail: kancelaria@grzegorzko.pl.

1. Reprezentacja małoletniego pokrzywdzonego

Jeżeli pokrzywdzony² jest osobą małoletnią albo ubezwłasnowolnioną całkowicie lub częściowo, prawa, jakie mu przysługują, wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęą pozostaje (art. 51 § 2 k.p.k.)³, a od 15 lutego 2024 r. także reprezentant dziecka (art. 51 § 2a k.p.k.). W doktrynie podmioty uprawnione do wykonywania praw pokrzywdzonego małoletniego określa się mianem „pokrzywdzonych pośrednio”⁴. Najbardziej powszechnym i najczęściej występującym w porządku prawnym przedstawicielem ustawowym małoletniego są rodzice⁵. Zostali oni *expressis verbis* wymienieni w art. 98 § 1 k.r.o. jako przedstawiciele ustawowi. W przypadku rodziców o ich byciu przedstawicielem ustawowym decyduje sam fakt urodzenia dziecka z jednoczesnym ustaleniem jego pochodzenia zgodnie z przepisami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Żeby zachodziło przedstawicielstwo ustawowe rodziców, dziecko musi pozostawać pod władzą rodzicielską swoich rodziców. Oboje rodzice jako przedstawiciele ustawowi są uprawnieni, ale również zobowiązani do wykonywania władzy rodzicielskiej. Gdy władza przysługuje obojgu rodzicom, powinni oni współdecydować o istotnych sprawach dziecka (art. 97 § 2 k.r.o.). Jednak dla skuteczności dokonania określonej czynności prawnej w imieniu lub interesie dziecka wystarczające jest dokonanie jej przez jednego z rodziców, albowiem każde z nich może występować samodzielnie jako przedstawiciel ustawowy dziecka⁶. Bez znaczenia dla skuteczności czynności pozostaje, które z nich takowej dokona. W tym zakresie ich prawa pozostają równe⁷. Powyższe dotyczy także rodziców małoletniego, którzy nie zawierali ze sobą związku małżeńskiego, ich małżeństwo zostało unieważnione, pozostają w separacji lub są osobami rozwiedzionymi (art. 97 § 1 i art. 98 § 1 k.r.o.)⁸.

2 Pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo (art. 49 § 1 k.p.k.).

3 D. Świecki, *Konstrukcja apelacji jako środka odwoławczego w procesie karnym*, Warszawa 2023, s. 73; K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Legalis 2023, teza 2; T. Grzegorzczak, [w:] *Polskie postępowanie karne*, red. R. Olszewski, D. Świecki, Warszawa 2022, s. 367; P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2021, s. 977; H. Paluszkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, s. 160; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zablocki, Warszawa 2017, s. 720; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „*Ius Novum*” 2017, nr 1, s. 201; W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 102; D. Świecki, *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*, Warszawa 2015, s. 29; A. Kaznowski, *Udział pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym*, „*Prokuratura i Prawo*” 2007, nr 5, s. 77.

4 A. Kazanowski, *Udział pokrzywdzonego...*, s. 78; B. Gronowska, *Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym*, Toruń 1989, s. 22.

5 A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018, s. 430; E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne, Część ogólna*, Warszawa 2005, s. 220; J. Gurgul, *Glosa do wyroku SN z 28.08.2002 r., II KKN 368/00*, „*Prokuratura i Prawo*” 2004, s. 118.

6 G. Krzysztofiuk, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 232.

7 P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 972; H. Ciepla, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 762; K. Gromek, *Władza rodzicielska*, Warszawa 2008, s. 143.

8 S. Kotas, *Reprezentacja osoby małoletniej w sprawach spadkowych*, Warszawa 2020, s. 133, niepubl.

Do zbioru pojęciowego „osoba, pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje” nie zalicza się rodzica, kuratora ani też opiekuna. Przedstawiciele ci uprawnienie do reprezentowania małoletniego wywodzą z ustawy. Podobnie jak osoba, pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje, z tą jednak różnicą, że osoby tej nie należy utożsamiać z przedstawicielem ustawowym. Pomimo braku stosownego umocowania wynikającego z orzeczenia sądowego osoba sprawująca rzeczywistą stałą pieczę nad pokrzywdzonym może wykonywać przysługujące małoletniemu pokrzywdzonemu prawa ustawowe. Skutkuje to tym, że co do zasady czynności podejmowane przez tę osobę są zbieżne z czynnościami, jakie może wykonywać przedstawiciel ustawowy. Z tym zastrzeżeniem, że realizacja tych uprawnień ma charakter faktyczny, tzn. sam fakt sprawowania stałej pieczy nad małoletnim pokrzywdzonym jest źródłem umocowania do jego reprezentowania⁹. Natomiast czynności przedstawicieli ustawowych posiadają zakorzenienie w ustawie. W doktrynie aprobuje się stanowisko, że osoba, pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje, nie musi legitymować się orzeczeniem sądu opiekuńczego, by mogła go reprezentować¹⁰. Podyktowane jest to tym, że wystarczające jest do reprezentowania małoletniego pokrzywdzonego, by osoba taka opiekowała się nim, sprawując faktyczną i stałą pieczę¹¹. W razie uzasadnionych wątpliwości organu procesowego, przed którym występuje osoba powołująca się na uprawnienie do reprezentowania pokrzywdzonego zakotwiczone w art. 51 § 2 *in fine* k.p.k., zobligowany jest on dokonać weryfikacji przytaczanych twierdzeń¹². Może tego dokonać w drodze czynności sprawdzających przeprowadzonych w oparciu o art. 97 k.p.k.

Przez pojęcie stałej pieczy nie należy rozumieć okresowo spełnianych powtarzających się czynności, wiązanych z istotą w pewnych tylko okresach. Jednak konieczne jest kompletne i niepodzielne jej pełnienie. Z taką sytuacją nie mamy do czynienia, gdy sprawowanie pieczy ma miejsce tylko w pewnych okresach i to z upoważnienia czy za zgodą innej osoby, nie tylko zobowiązanej do tego orzeczeniem sądu, ale i faktycznie tę pieczę sprawującej. Osoba sprawująca opiekę doraźnie nie posiada uprawnień do reprezentowania małoletniego w postępowaniu karnym¹³.

⁹ Postanowienie SN z dnia 25 września 2003 r., III KZ 36/03, Legalis, nr 65246.

¹⁰ K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, komentarz do art. 78, Legalis 2023, teza 7; H. Paluszkiwicz, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020, s. 161; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 725; K.T. Boratyńska, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, K.T. Boratyńska i in., Warszawa 2014, s. 138; R.A. Stefański, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9, s. 149.

¹¹ K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, [w:] *Kodeks postępowania...*, teza 7; J. Zagrodnik, [w:] *Proces karny*, red. K. Marszał, J. Zagrodnik, Warszawa 2017, s. 256; A. Kazanowski, *Udział pokrzywdzonego...*, s. 80; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 725; K. Witkowska, *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9, s. 106; R.A. Stefański, *Podmioty uprawnione...*, s. 149.

¹² A. Kazanowski, *Udział pokrzywdzonego...*, s. 80.

¹³ K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, komentarz do art. 51, Legalis 2023, teza 7; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 725; R.A. Stefański, *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, Warszawa 2017, s. 231; J. Grajewski, S. Steinborn, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013, s. 233; A. Kazanowski, *Udział pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007,

Słuszne jest stanowisko Sądu Najwyższego¹⁴ przyjmujące, iż użyte w art. 42 § 1 k.p.k. (obecnie 51 § 1 k.p.k.) określenie „stała pieczę” nie oznacza, że wyłączona jest możliwość jej zmiany w przyszłości. Określenie „stała pieczę” ma wykluczyć np. możliwość złożenia wniosku o ściganie przez osobę wykonującą tylko pieczę chwilową, dorywczą. Osoba, której sąd opiekuńczy powierzył wychowanie małoletniego i u której zostało ustalone jego miejsce pobytu, chociażby do czasu prawomocnego zakończenia postępowania opiekuńczego, jest „osobą, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje”, i ma uprawnienie do reprezentowania małoletniego, które nie jest uzależnione od tego, czy małoletni pokrzywdzony pozostaje pod władzą rodzicielską.

W art. 51 § 2 k.p.k. ustawodawca użył spójnika „albo”, co należy odczytywać, że uprawnienia przysługujące małoletniemu pokrzywdzonemu mogą być skutecznie realizowane samodzielnie, tak przez przedstawiciela ustawowego, jak i przez osobę, pod której stałą pieczę pokrzywdzony pozostaje. Może to prowadzić do tego, że pomiędzy tymi przedstawicielami dojdzie do konfliktu, który z nich ma realizować uprawnienia pokrzywdzonego. W takim układzie bezwarunkowo należy dać prymat przedstawicielowi ustawowemu.

2. Zakaz reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego przez rodziców

W każdym postępowaniu, gdzie oskarżycielem posiłkowym, subsydiarnym czy prywatnym jest małoletni pokrzywdzony reprezentowany przez jednego z rodziców, a drugi z rodziców jest osobą oskarżoną w tym postępowaniu, dochodzi do konfliktu interesów pomiędzy dzieckiem a jednym z rodziców. W takiej sytuacji nie da się wykluczyć tzw. zmowy rodziców, która może skutkować sabotażem procesu, co jest działaniem na szkodę małoletniego pokrzywdzonego¹⁵. Słusznie w judykaturze przyjmuje się, że w sytuacji, gdy przeciwną stroną wytoczonego procesu karnego jest drugi z rodziców małoletniego pokrzywdzonego, bez względu na rolę, w jakiej występuje (oskarżyciel posiłkowy uboczny czy prywatny), nie może go reprezentować drugi z rodziców¹⁶. Uzasadnia się to tym,

nr 5, s. 80; postanowienie SN z dnia 27 maja 1997 r., V KKN 248/96, wraz z głosem R. Kmiecika, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1998, nr 1; A. Kazanowski, *Udział pokrzywdzonego...*, s. 80; K. Dudka, *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9, s. 111.

14 Wyrok SN z dnia 3 lipca 1997 r., IV KKN 430/96, LEX nr 31422; postanowienie SN z dnia 27 maja 1997 r., V KKN 248/96, Legalis nr 31256.

15 M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4, s. 63.

16 D. Świecki, *Konstrukcja apelacji...*, s. 73; K.D. Kamińska, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, komentarz do art. 78, Legalis 2023, teza 11; K. Eichstaedt, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizacyjny*, red. D. Świecki, komentarz do art. 87, LEX/el. 2023, teza 16; T. Grzegorzczak, [w:] *Polskie postępowanie...*, s. 442; P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 978; J. Gudowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2021, s. 591; K. Kremens, [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 315; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, komentarz do art. 98, LEX/el. 2019, teza 12; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 721;

że zakaz reprezentowania małoletniego przez rodzica w takiej sytuacji nie jest podyktowany istnieniem stosunku rodzinnego między małoletnim pokrzywdzonym a sprawcą, lecz stosunkiem między rodzicem jako przedstawicielem ustawowym a sprawcą przestępstwa. Jeśli rodzic wyrządza dziecku krzywdę, popełniając na jego szkodę przestępstwo, w interesie prawnym dziecka leży podjęcie działań przeciwko temu rodzicowi. Immanentne jest, że nie można zmuszać prawnie do podjęcia takich działań drugiego rodzica. W przeciwnym razie zostanie on postawiony przed wyborem: albo rzetelnie reprezentuje dziecko i tym samym działa przeciwko osobie mu najbliższej (współmałżonkowi, konkubentowi), albo kierując się uczuciami względem osoby najbliższej (sprawcy), zaniecha reprezentowania interesów dziecka w należyty sposób. Gwoli przykładu w procesie o przestępstwo z art. 200 § 1 k.k., popełnione na szkodę małoletniej przez brata jej matki, nie jest dopuszczalne reprezentowanie pokrzywdzonej przez przedstawiciela ustawowego (matkę). Jest to podyktowane tym, że bierze się pod uwagę stosunek bliskości zachodzący pomiędzy sprawcą a przedstawicielem ustawowym. W tym przykładzie oskarżonym jest brat matki pokrzywdzonej. Gdyby więc miała ona reprezentować małoletnią córkę, musiałaby albo działać procesowo przeciwko własnemu bratu, do czego zmuszać jej nie wolno, albo zaniechać reprezentowania córki, ze szkodą dla jej interesów. Nie jest więc dopuszczalne, aby matka małoletniej podejmowała za córkę decyzję procesową, co do której istnieje uzasadnione podejrzenie, że podjęta mogła zostać nie z myślą o ochronie interesów córki (oskarżony nie jest w stosunku do pokrzywdzonej przecież osobą najbliższą, jest nią tylko w stosunku do jej matki), ale przy kierowaniu się więzami rodzinnymi wobec swego brata, wskazanego jako sprawca przestępstwa¹⁷.

Zakaz reprezentowania małoletniego pokrzywdzonego przez jednego z rodziców, gdy drugi w tym postępowaniu jest oskarżonym, znajdzie zastosowanie nie tylko na etapie postępowania *in personam*, ale również w postępowaniu przygotowawczym *in rem*, w którym drugi z rodziców nie ma jeszcze statusu podejrzanego, a jedynie jest osobą podejrzaną o popełnienie czynu zabronionego na szkodę małoletniego dziecka¹⁸ z uwagi na to, że w takim kształcie procesowym rodzic nie jest obiektywny i nie ustrzegłby się emocjonalnego zaangażowania w sprawę, co godzi w interes i dobro małoletniego

S. Szołucha, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015, s. 196; J. Grajewski, S. Steinborn, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 232; postanowienie SN z dnia 6 sierpnia 2020 r., III CSK 12/18, Legalis nr 2490677; postanowienie SN z dnia 29 listopada 2017 r., IV KK 417/17, Legalis nr 1715500; postanowienie SN z dnia 18 października 2011 r., V KK 209/11, Legalis nr 499570; postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2011 r., V KK 125/10, Legalis nr 509923; wyrok SN z dnia 1 grudnia 2010 r., III KK 315/09, LEX nr 686665; uchwała SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis nr 248204; postanowienie SN z dnia 18 października 2011 r., V KK 210/11, Legalis nr 499571; postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 czerwca 2013 r., II AKz 342/12, Legalis nr 830598.

¹⁷ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 25 maja 2022 r., IV Ka 1522/21, LEX nr 3352026.

¹⁸ K. Eichstaedt, [w:] *Kodeks postępowania...*, teza 17; J. Gudowski, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2021, s. 592; P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 978; G. Krzysztofuk, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020, s. 235; K. Eichstaedt, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. D. Świecki, Warszawa 2020, s. 353; D. Świecki, *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*, Warszawa 2020, s. 46; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał...*, s. 203; postanowienie SN z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15, Legalis nr 1330138, wraz z głosem, S. Durczak-Zochowskiej, „Gdańskie Studia Prawnicze, Przegląd Orzecznictwa” 2016, nr 3.

pokrzywdzonego¹⁹. Odmienne stanowisko prezentowane jest w doktrynie, w którym przyjmuje się, że „na etapie *in rem* postępowania niezasadne jest stosowanie zakazu reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego przez jego rodzica w sytuacji, gdy osobą podejrzaną²⁰ jest drugi rodzic” z uwagi na brak podejrzanego. Podjęte na tym etapie postanowienie organu procesowego o umorzeniu postępowania nie jest wymierzone w osobę drugiego z rodziców z uwagi na to, że rodzic taki nie miał w tym postępowaniu statusu podejrzanego. W takiej sytuacji wniesienie przez małoletniego pokrzywdzonego reprezentowanego przez przedstawiciela ustawowego środka zaskarżenia w postaci zażalenia na postanowienie organu o zakończeniu postępowania poprzez jego umorzenie z uwagi na brak wystarczających danych uzasadniających popełnienie czynu zabronionego nie powinno być traktowane jako czynność pomiędzy dzieckiem a rodzicem w rozumieniu art. 98 § 2 k.r.o.²¹ Trudno zaaprobować ostatnie ze stanowisk, albowiem interesy małoletniego pokrzywdzonego powinny być w sposób właściwy chronione, a on sam należycie reprezentowany bez względu na etap postępowania. Jeżeli zostało wszczęte postępowanie w sprawie, to musiało zachodzić uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 303 k.p.k.). Gdy w takim postępowaniu pokrzywdzonym jest małoletni, to bez wątpienia jego uprawnienia nie mogą być wykonywane przez rodzica. Słusznie wskazuje się, że zakaz reprezentowania dziecka przez rodzica powinien występować w każdej sytuacji, gdy zachodzi choćby tylko hipotetyczna możliwość kolizji interesów między nimi²², a nie jedynie wtedy, gdy drugi z rodziców zostanie postawiony w stan oskarżenia. Skoro w zawiadomieniu o podejrzeniu popełnienia przestępstwa na szkodę małoletniego wskazano jako sprawcę drugiego z rodziców, to już wtedy powstaje konflikt interesów pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą, który uniemożliwia wykonywanie prawa reprezentacji przez drugiego z rodziców²³.

Wyjątkiem od zaprezentowanego powyżej stanowiska – dotyczącego zakazu reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego przez jego przedstawiciela ustawowego, w którym oskarżonym jest drugi z rodziców – jest procedowanie w sprawie o czyn zabroniony z art. 209 § 1 lub 1a k.k. przeciwko rodzicowi, na którym ciąży obowiązek alimentacyjny. W judykaturze przyjmuje się, że w takiej sytuacji reprezentacja małoletniego przez drugiego z rodziców jest dopuszczalna z uwagi na to, że podejmowane czynności prawne dotyczą m.in. należnych dziecku od tego rodzica środków utrzymania i wychowania, w rozumieniu art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o.²⁴ W związku z czym prawa małoletniego

19 T. Grzegorzczak, [w:] *Polskie postępowanie...*, s. 443; P. Karlik, *Możliwość skorzystania przez kuratora reprezentującego dziecko z zastępstwa aplikanta oraz prawo do ustanowienia pełnomocnika lub substytutu – polemika*, „Palestra” 2021, nr 10, s. 38; D. Świecki, *Czynności procesowe...*, s. 46; R.A. Stefański, *Przegląd uchwał...*, s. 202; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks postępowania...*, s. 722; M. Kolendowska-Matejczuk, *Kurator...*, s. 64.

20 Osoba podejrzana nie jest synonimem podejrzanego. Są to dwie różne od siebie instytucje.

21 Ł. Juszczyk, *Glosa do postanowieni SN z 30.09.2015 r.*, I KZP 8/15, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, nr 2, s. 191–198.

22 Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 259/10, LEX nr 1129120; postanowienie SN z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15, Legalis nr 1330138.

23 Uchwała SN z dnia 13 marca 2008 r., III CZP 1/08, Legalis nr 95714.

24 Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094; wraz z glosą S. Durczak-Żochowskiej, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2021, nr 9, s. 85; wyrok SN z dnia 30 grudnia 2020 r., IV KS 36/20, LEX nr 3227021.

w takim postępowaniu może wykonywać drugi z rodziców. Taki pogląd Sądu Najwyższego został w doktrynie uznany za trafny²⁵. Sąd Najwyższy, uzasadniając swoje stanowisko, nawiązał do uprzednio wydanej uchwały tego sądu i w pełni ją zaaprobował²⁶. Powtarzając, że skoro Sąd Najwyższy dopuścił możliwość złożenia przez opiekuna prawnego małoletniego pokrzywdzonego wniosku o ściganie przestępstwa niealimentacji, o który czyn podejrzewany jest drugi z rodziców, to tym samym przyjął, że złożenie tego wniosku jest wymienioną w art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. czynnością prawną dotyczącą należnych dziecku od rodzica środków utrzymania i wychowania. Z taką argumentacją nie zgodził się Grzegorz Wolak, sygnalizując, że „myli się Sąd Najwyższy, stwierdzając, że złożenie przez rodzica dziecka, pokrzywdzonego przez drugiego z rodziców przestępstwem niealimentacji, wniosku o ściganie, jak też podejmowanie przez niego innych czynności przysługujących pokrzywdzonemu w postępowaniu karnym o przestępstwo wymienione w art. 209 k.k., jest wymienioną w art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. czynnością prawną dotyczącą należnych dziecku od rodzica środków utrzymania i wychowania”²⁷. Autor ten powołuje się na definicję czynności procesowej w postępowaniu karnym, wskazując za innymi²⁸, że czynnością taką jest zachowanie się organów, ale zwłaszcza stron procesu, które wywołuje skutki przewidziane przez prawo procesowe. Konstatując, glosator opowiada się za brakiem „jakiegokolwiek uzasadnienia prawnego dla przyjęcia, że czynności procesowe podejmowane w celu zainicjowania, lub też dalej, po wszczęciu postępowania karnego przeciwko jednemu z rodziców, któremu zarzucono występki z art. 209 k.k., albo w jego toku – są czynnościami prawnymi dotyczącymi należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania”. Jego zdaniem art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. nie jest samoistnym przepisem mogącym być postrzeganym za podstawę przyjęcia dopuszczalności reprezentacji małoletniego pokrzywdzonego dziecka przez drugiego z rodziców w takim postępowaniu, a stanowisko Sądu Najwyższego w tym zakresie winno brzmieć: „czynności procesowe podejmowane przez przedstawiciela małoletniego pokrzywdzonego (dziecka) w postępowaniu karnym prowadzonym o przestępstwo z § 1 lub 1a art. 209 k.k. przeciwko rodzicowi dziecka są czynnościami podjętymi w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym prawnymi dotyczącymi należnych dziecku od tego rodzica środków utrzymania i wychowania, w rozumieniu art. 98 § 3 k.r.o. w zw. z art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. Oznacza to, że prawa małoletniego w tym postępowaniu może wykonywać drugi z rodziców”. Stanowisko prezentowane przez glosującego nie jest pozbawione racji w zakresie

25 S. Hyps, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, komentarz do art. 209, Legalis 2023, teza 36; K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, [w:] *Kodeks postępowania karnego...*, teza 4; P. Drembkowski, *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*, komentarz do art. 114, Legalis 2021, teza 2; D. Świecki, *Czynności procesowe...*, s. 46; G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny...*, teza 3; R.A. Stefański, *Przegląd Uchwał...*, s. 109.

26 Uchwała SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis, nr 248204, wraz z glosą W. Sycha, „Ius Novum” 2011, nr 1.

27 G. Wolak, *Rodzic jako reprezentant małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym o przestępstwo niealimentacji. Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2020 r.*, I KZP 4/20, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokury” 2020, nr 4 oraz przywołana tam literatura.

28 S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020, s. 24.

podniesionej krytyki, zwłaszcza że argumentacja Sądu Najwyższego jest nieprecyzyjna i częściowo błędna²⁹.

Regulacja zawarta w art. 51 § 2 k.p.k. stała się przedmiotem rozważań Trybunału Konstytucyjnego, który stanął na stanowisku, że przepis ten w zw. z art. 98 § 2 pkt 2 w zw. z art. 98 § 3 w zw. z art. 99 k.r.o., w zakresie w jakim te przepisy wyłączają możliwość wykonywania przez rodzica małoletniego działającego w charakterze przedstawiciela ustawowego prawa tego małoletniego dziecka jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko drugiemu z jego rodziców i wprowadzają obowiązek ustanowienia w tym celu kuratora, są zgodne z art. 47 w zw. z art. 51 ust. 1, z art. 48 ust. 2 w zw. z art. 32 ust. 1 i z art. 72 ust. 1 Konstytucji RP oraz nie są niezgodne z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 32 ust. 1 i art. 72 ust. 3 Konstytucji RP³⁰. Trybunał Konstytucyjny wyduje się dostrzegać ten problem związany z reprezentacją małoletniego pokrzywdzonego przez jednego z rodziców w procesie, w którym oskarżonym jest drugi rodzic, wyrażając pogląd, że pozostawienie możliwości reprezentacji dziecka przez jedno z rodziców w procesie, zwłaszcza karnym, toczącym się przeciwko drugiemu z rodziców rodzi zagrożenie dwojakiego rodzaju, przy czym zagrożenie to zwiększa się, gdy więzy między rodzicami mają charakter sformalizowany poprzez zawarcie małżeństwa³¹. Z jednej strony istnieje niebezpieczeństwo, że jedno z małżonków, kierowane uczuciem miłości do drugiego, zaniecha podjęcia odpowiednich kroków procesowych przeciwko niemu, czego ofiarą stanie się dziecko. Z drugiej jednak, gdy między małżonkami zachodzi konflikt, zwłaszcza znajdujący swój wyraz w żądaniu rozwodu, zarzut popełnienia przestępstwa przez współmałżonka przeciwko dziecku staje się najbardziej oczywistym dowodem jego winy w rozkładzie pożycia małżeńskiego. Stąd istnieje niebezpieczeństwo instrumentalnego potraktowania pokrzywdzonego dziecka jako argumentu w sporach między małżonkami. Tego rodzaju postawy są zagrożeniem zarówno dla dobra dziecka, jak i dla pozycji dowodowej podejrzanego o popełnienie przestępstwa. Również i Sąd Najwyższy wspomina o tych obawach w uzasadnieniu uchwały, podając, że już w sytuacji, gdy jeden z rodziców dziecka występuje *de facto* jako przeciwnik procesowy drugiego rodzica, to już wtedy zachodzić musi uzasadniona obawa związana z trudnością dokonania przez niego obiektywnej oceny sytuacji mającej przede wszystkim uwzględnić interes dziecka, a nie swój. Kierowanie się dobrem dziecka jest celem unormowań przewidzianych w art. 98 § 2 pkt 2 i w art. 98 § 3 k.r.o., ale także i w art. 51 § 2 k.p.k. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że ustanowienie kuratora (od 15 lutego 2024 r. reprezentanta dziecka) w rozważanej sytuacji podyktowane jest dobrem rodziny i potrzebą zapobieżenia możliwości jej rozkładu, do którego często prowadzi zbyt pochopne, nieprzemyślane czy wręcz instrumentalne (np. mające na celu „podbudowanie” sprawy rozwodowej, opiekuńczej lub tzw. mieszkaniowej) podejmowanie przez rodzica reprezentującego interesy dziecka czynności skierowanych przeciwko małżonkowi, a jednocześnie drugiemu rodzicowi, mających na celu uruchomienie lub złożenie wniosku o ściganie

29 Z uwagi na pomieszenie pojęć czynności prawnej jako kategorii cywilnego prawa materialnego z czynnościami procesowymi jako kategorii prawa karnego procesowego.

30 Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, Legalis nr 815910.

31 Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, Legalis nr 815910.

przestępstwa wnioskowego³². Idzie przy tym przede wszystkim o ochronę więzów rodzinnych pomiędzy małoletnim a rodzicem, przeciwko któremu skierowano zbyt pochopne lub wręcz instrumentalne oskarżenie.

Skoro Sąd Najwyższy zauważa te obawy, to niezrozumiałe jest, co prowadziło go do konkluzji, że prawa małoletniego w tym postępowaniu może wykonywać drugi z rodziców. Być może w tym zakresie za najważniejszą uznano wykładnię językową art. 98 § 2 pkt 2 *in fine* k.r.o., która mogła prowadzić do takich wniosków. Jednakże sięgnięcie do wykładni celowościowej prowadzi do zgoła innej konstatacji. W takiej sytuacji nie można poprzestawać na wykładni literalnej, nie dostrzegając celu, dla którego dana norma została wprowadzona. W takim układzie można zadać pytanie, czy wszystkie te wątpliwości, które prowadziły Sąd Najwyższy do przekonania, że nie jest możliwe, aby jeden z rodziców reprezentował pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym prowadzonym przeciwko drugiemu z rodziców w procesie o niealimentację, stały się nieistotne, już ich nie ma?

Konflikt między rodzicami, który na tle art. 98 § 2 k.r.o. jest tylko potencjalnym zagrożeniem dla interesów dziecka, w wypadku oskarżenia jednego z rodziców przez drugie o popełnienie przestępstwa staje się realnym, wręcz oczywistym konfliktem. Ustawodawca najwyraźniej dostrzegł potrzebę zabezpieczenia w należyty sposób interesów osób małoletnich, stawiając dodatkowe wymogi, jakie muszą spełnić osoby chcące aspirować do funkcji kuratora – od 15 lutego 2024 r. reprezentanta dziecka.

Nie ma uzasadnionych podstaw natury aksjologicznej przemawiających za tym, żeby w postępowaniu karnym dotyczącym przestępstwa niealimentacji wyjątkowo mógł małoletniego pokrzywdzonego reprezentować drugi z rodziców. W tym zakresie nie przekonuje również argumentacja Sądu Najwyższego powołującego się na wielki wzrost postępowań przygotowawczych i sądowych po nowelizacji z 2017 r. prowadzonych w sprawach o przestępstwa z art. 209 k.k., co ma przemawiać za niewydolnością kadrową i budżetową organów wymiaru sprawiedliwości i powiązanych z nimi instytucji³³. Sąd Najwyższy przyjął, że uznanie konieczności udziału kuratora (reprezentanta dziecka) w postępowaniu zawsze, gdy pokrzywdzonym jest małoletni, prowadziłyby do poważnych następstw, wynikających ze znacznego obciążenia sądów opiekuńczych wnioskami o wyznaczenie kuratora (reprezentanta dziecka), możliwych trudności w pozyskiwaniu kuratorów (reprezentantów dziecka), jak też bardzo znacznego wzrostu wydatków Skarbu Państwa, przy spodziewanym ustanawianiu w przeważającej części spraw kuratorów (reprezentantów dziecka) z urzędu. Względy ekonomiczne, jak i ewentualne braki kadrowe nie mogą mieć wpływu na należyte sprawowanie władzy sądowniczej³⁴ oraz ochronę interesu małoletniego pokrzywdzonego. Najwidoczniej ustawodawca przewidział sytuacje, w których konieczne jest ustanowienie dla małoletniego reprezentanta dziecka, dodając art. 3 pkt 2 ustawy z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw³⁵ do art. 51 k.p.k. § 2a, który nakazuje sądowi, a w postępowaniu

32 Uchwała SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis nr 248204.

33 Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

34 Postanowienie SN z dnia 8 marca 2005 r., III SPP 34/05, Legalis nr 70847.

35 Dz.U. z 2023 r. poz. 1606.

przygotowawczym prokuratorowi niezwłocznie, nie później niż w terminie siedmiu dni od dnia zaistnienia okoliczności, tj. sytuacji, że żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka, wystąpienie do sądu opiekuńczego z wnioskiem o wyznaczenie reprezentanta dziecka, o którym mowa w art. 99 § 1 k.r.o. Dokonano także modyfikacji art. 99¹ k.r.o., który stawia podwyższone wymagania dla osób aspirujących do funkcji reprezentanta dziecka.

3. Reprezentowanie małoletniego pokrzywdzonego przez reprezentanta dziecka

Naczelną zasadą ochrony praw dziecka wymaga za każdym razem oceny, czy w sytuacji, w której w tej samej sprawie występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, rodzice mogą reprezentować dziecko, czy też ze względu na możliwość kolizji ich interesów taka reprezentacja jest wyłączona.

Nową instytucją jest „reprezentant dziecka”. Instytucja ta na gruncie postępowania karnego zaczęła obowiązywać od 15 lutego 2024 r. Ustawodawca, wprowadzając instytucję „reprezentanta dziecka”, dokonał zmiany terminologicznej dotychczas obowiązującej instytucji „kuratora”, uzasadniając to tym, że „reprezentant dziecka” lepiej oddaje rzeczywiste znaczenie tej instytucji³⁶.

Reprezentantem dziecka w postępowaniu karnym może być adwokat lub radca prawny, lecz nie każdy, a jedynie taki, który wykazuje się szczególną znajomością spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka (art. 99¹ § 1 k.r.o.)³⁷. O ile kryterium formalne, tj. uprawnienia zawodowe adwokata lub radcy prawnego, nie stwarza większych wątpliwości interpretacyjnych, o tyle pozostałe okoliczności wymienione w art. 99¹ § 1 k.r.o. wymagają doprecyzowania³⁸, albowiem projektodawca nie nadał temu określeniu znaczenia normatywnego. Jak wynika z badań ankietowych przeprowadzonych pod koniec 2021 r. na grupie sędziów rodzinnych, karnych, asystentów sędziów i prokuratorów, reprezentant dziecka powinien mieć zdolność do nawiązywania kontaktów i zdobywania zaufania, a także umiejętność uważnego słuchania. Powinien również posiadać odpowiednie doświadczenie życiowe oraz niezbędną wiedzę, w tym prawniczą oraz dotyczącą psychologii i potrzeb dziecka. Być bezstronny, dyskretny, empatyczny i wrażliwy³⁹. Należy przyjąć, że adwokat lub radca prawny wykazujący się szczególną znajomością spraw dotyczących dziecka to osoba, która spełnia następujące wymagania: 1) ma doświadczenie życiowe i zawodowe – co najmniej pięć lat; 2) posiada odpowiedni poziom wiedzy prawniczej oraz z zakresu psychologii i potrzeb dziecka; 3) umie porozumiewać się z dzieckiem na jego

36 Uzasadnienie projektu ustawy. Druk sejmowy nr 3309.

37 P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 986.

38 J. Słyk, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Osajda, komentarz do art. 99¹, Legalis 2023, teza 2.

39 D. Wybrańczyk, *Rzecznik interesu dziecka*, „Palestra” 2020, nr 7–8, s. 192–204.

poziomie zrozumienia⁴⁰ oraz 4) cechuje się wrażliwością, empatią, zaangażowaniem. Przyjmuje się, iż kompetencje adwokata i radcy prawnego mogą być oceniane także na podstawie jego dorobku naukowego⁴¹. Ustawodawca w art. 99¹ § 1 k.r.o., posługując się określeniem „szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka”, przesądza jednoznacznie, że nie może to być znajomość przeciętna, zwykła, jakiej można oczekiwać od każdego obywatela⁴², a nawet od przeciętnego adwokata czy radcy prawnego. Pozwala to suponować, że taką szczególną znajomością spraw dotyczących dziecka nie legitymuje się radca prawny, który zajmuje się np. sprawami gospodarczymi czy korporacyjnymi. Przesłankę tę natomiast mogą spełniać adwokaci i radcowie prawni, którzy specjalizują się w sprawach z zakresu prawa rodzinnego, karnego czy postępowań w sprawach nieletnich i mają w tym zakresie znacznie większe doświadczenie z udziałem małoletnich w stosunku do innych adwokatów czy radców prawnych.

Alternatywą dla tych cech, którymi powinien legitymować się adwokat i radca prawny pretendujący do występowania w postępowaniu karnym jako reprezentant dziecka, jest ukończenie odpowiednich szkoleń. Prawnicy reprezentujący małoletniego pokrzywdzonego powinni być odpowiednio przeszkoleni w dziedzinie zasad reprezentacji dziecka, jego praw lub potrzeb względnie wykazywać szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka⁴³. Na obecną chwilę nie wiadomo, jakiemu konkretnie rodzajowi szkoleń powinni się poddać adwokaci i radcowie prawni chcący występować jako reprezentant dziecka ani też jakie podmioty są uprawnione do ich przeprowadzenia, gdyż nie zostało jeszcze wydane rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości, w którym określony zostanie m.in. sposób ustalania listy reprezentantów dziecka oraz system szkoleniowy reprezentantów dziecka (art. 583¹ § 3 k.p.c.). Nie wyjaśniono również, jakie są to sprawy „rodzajowo odpowiadające sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka”. Z uwagi na to, że regulacja została wprowadzona do k.r.o. i ma zastosowanie zarówno do k.p.c., jak i k.p.k., należy przyjąć, że warunek ten zostanie spełniony, gdy adwokat czy radca prawny zostanie wyznaczony do roli reprezentanta dziecka, które jest pokrzywdzonym, spośród osób posiadających doświadczenie w sprawach karnych, w których pokrzywdzonym jest małoletni.

Reprezentant dziecka jest wyznaczany z listy reprezentantów dziecka. Na obecnym etapie – jak już wspomniano – brak jest regulacji określających podmioty zobowiązane do prowadzenia takich list. Można jednak przypuszczać, że przygotowanie wykazów radców prawnych i adwokatów spełniających kryteria, o których mowa w art. 99¹ § 1 k.r.o., zostanie powierzone w drodze rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości właściwym ORA i OIRP na wzór rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu⁴⁴,

40 Opinia Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 w sprawie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 6 czerwca 2023, s. 3, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3309>, [dostęp: 23 września 2023 r.].

41 J. Słyk, *Kodeks rodzinny...*, teza 2.

42 J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Pietrzykowski, komentarz do art. 99¹, Legalis 2021, teza 2.

43 P. Wicherek, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2021, s. 986.

44 Dz.U. z 2020 r. poz. 1681.

które następnie zostaną przekazane prezesowi właściwego sądu, a ten na ich podstawie sporządzi listy reprezentantów dziecka. Niektóre okręgowe rady adwokackie obecnie na zasadzie dobrych praktyk prowadzą takie listy, są nimi m.in. ORA w Warszawie oraz ORA w Lublinie.

4. Wnioski

Reprezentowanie dziecka jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym przez przedstawiciela ustawowego bądź osobę, pod której stałą pieczę pozostaje, nie jest sporne. Trwają natomiast dyskusje dotyczące sytuacji, gdy żaden z rodziców reprezentować dziecka nie może z powodu konfliktu interesów, jaki zachodzi lub może zachodzić między rodzicem reprezentującym małoletniego a drugim z rodziców, który jest oskarżony o popełnienie przestępstwa na szkodę dziecka. Sporne jest również to, w jakich sytuacjach rodzic może reprezentować małoletniego pokrzywdzonego, a w jakich już kategorycznie nie. Uwzględniając poczynione ustalenia, trzeba podkreślić potrzebę wyłączenia na tle Kodeksu postępowania karnego sytuacji wyjątkowych, które dopuszczają reprezentowanie małoletniego pokrzywdzonego przez jednego z rodziców, gdy oskarżonym jest drugi rodzic. Nie ma bowiem racjonalnych przesłanek ku temu, ażeby rodzic reprezentujący małoletniego w sprawie, w której drugi z rodziców jest oskarżonym, miał kierować się innymi względami aniżeli rodzic reprezentujący małoletniego w sprawie, w której ów małoletni dochodzi od drugiego z rodziców należnych mu środków utrzymania i wychowania. W jednym i drugim przypadku działania rodzica reprezentującego małoletniego pokrzywdzonego mogą być podszyte własnymi korzyściami, jakie rodzic uzyska w zamian za podjęcie lub nie odpowiednich czynności w interesie dziecka, którego interesy reprezentuje. Postuluje się więc *de lege ferenda* zmianę treści art. 51 § 2a k.p.k., który zaczął obowiązywać od 15 lutego 2024 r., poprzez zastąpienie słów „o których mowa w art. 98 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego” słowami „wyłączających możliwość reprezentowania pokrzywdzonego dziecka przez rodzica”.

Działania ustawodawcy podejmowane w tym kierunku choć słuszne, są jednak niewystarczające. Wprowadzenie instytucji reprezentanta dziecka, która notabene zastąpi dotychczasową instytucję kuratora, oraz postawienie takiej osobie dodatkowych wymagań jest rozwiązaniem idącym w kierunku zapewnienia dzieciom pokrzywdzonym odpowiedniego poziomu reprezentacji, jednak nie czyni tego w wystarczającym zakresie, albowiem nie wyłączono wyjątku wyrażonego w art. 98 § 2 pkt 2 k.r.o. przy stosowaniu tego przepisu na gruncie Kodeksu postępowania karnego. W dalszym ciągu rodzic małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem niealimentacji przez drugiego z rodziców będzie mógł uzależniać podejmowane przez siebie decyzje procesowe, np. złożenie wniosku o ściganie przestępstwa niealimentacji, od zachowań oskarżonego rodzica, np. wyrażenia zgody na wyrobienie paszportu dla dziecka, co – jak już wspomniano – nie jest zachowaniem pożądanym z perspektywy małoletniego pokrzywdzonego.

Bibliografia

Literatura

- Boratyńska K.T., Czarnecki P., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sankowicz, komentarz do art. 51, Legalis 2023.
- Boratyńska K.T., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, K.T. Boratyńska i in., Warszawa 2014.
- Ciepła H., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009.
- Drembkowski P., *Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury*, komentarz do art. 114, Legalis 2021.
- Dudka K., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o ściganie przestępstwa popełnionego na szkodę małoletniego*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 9.
- Durczak-Żochowska S., *Glosa do postanowienia SN z dnia 20 czerwca 2020 r.*, I KZP 4/20, OSP 2021, nr 9.
- Durczak-Żochowska S., *Glosa do postanowienia SN z dnia 30 września 2015 r.*, I KZP 8/15, „Gdańskie Studia Prawnicze. Przegląd Orzecznictwa” 2016, nr 3.
- Eichstaedt K., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz aktualizacyjny*, red. D. Świecki, komentarz do art. 87, LEX/el. 2023.
- Eichstaedt K., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. D. Świecki, Warszawa 2020.
- Gajda J., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Pietrzykowski, komentarz do art. 99¹, Legalis 2021.
- Grajewski J., Steinborn S., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Gromek K., *Władza rodzicielska*, Warszawa 2008.
- Gronowska B., *Ochrona uprawnień pokrzywdzonego w postępowaniu przygotowawczym*, Toruń 1989.
- Grzegorzczak T., [w:] *Polskie postępowanie karne*, red. R. Olszewski, D. Świecki, Warszawa 2022.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego*, Warszawa 2014.
- Gudowski J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Warszawa 2021.
- Gurgul J., *Glosa do wyroku SN z dnia 28 sierpnia 2002 r.*, II KKN 368/00, „Prokuratura i Prawo” 2004.
- Hypś S., [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, komentarz do art. 209, Legalis 2023.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, komentarz do art. 98, LEX/el. 2019.
- Juszczak Ł., *Glosa do postanowienia SN z dnia 30 września 2015 r.*, I KZP 8/15, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, nr 2.
- Kamińska K.D., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, komentarz do art. 78, Legalis 2023.
- Karlik P., *Możliwość skorzystania przez kuratora reprezentującego dziecko z zastępstwa aplikanta oraz prawo do ustanowienia pełnomocnika lub substytutu – polemika*, „Palestra” 2021, nr 10.

- Kazanowski A., *Udział pokrzywdzonego małoletniego w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 5.
- Kmieciak R., *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 maja 1997 r.*, V KKN 248/96, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 1998, nr 1.
- Kolendowska-Matejczuk M., *Kurator procesowy dla małoletniego pokrzywdzonego w procesie karnym na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 4.
- Kotas S., *Reprezentacja osoby małoletniej w sprawach spadkowych*, Warszawa 2020.
- Kremens K., [w:] *Proces karny*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.
- Krysztofiuk G., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–424*, red. D. Drajewicz, Warszawa 2020.
- Opinia Państwowej Komisji do spraw przeciwdziałania wykorzystaniu seksualnemu małoletnich poniżej lat 15 w sprawie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 6 czerwca 2023 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=3309>.
- Paluszkiewicz H., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2020.
- Skowrońska-Bocian E., *Prawo cywilne, Część ogólna*, Warszawa 2005.
- Słyk J., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, red. K. Osajda, komentarz do art. 99¹, Legalis 2023.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego i procesowego za 2020 rok*, „Ius Novum” 2021, nr 3, Warszawa 2021.
- Stefański R.A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Stefański R.A., *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, Warszawa 2017.
- Stefański R.A., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2015 r.*, „Ius Novum” 2017, nr 1.
- Stefański R.A., *Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o orzeczenie środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 9.
- Szołucha S., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015.
- Świecki D., *Czynności procesowe obrońcy i pełnomocnika w sprawach karnych*, Warszawa 2015.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2020.
- Wicherek P., [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Habdas, M. Frasz, Warszawa 2021.
- Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9.
- Wolak G., *Rodzic jako reprezentant małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym o przestępstwo niealimentacji. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2020 r.*, I KZP 4/20, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2020, nr 4.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018.
- Wybrańczyk D., *Rzecznik interesu dziecka*, „Palestra” 2020, nr 7–8.
- Zagrodnik J., [w:] *Proces karny*, red. K. Marszał, J. Zagrodnik, Warszawa 2017.

Akty prawne

Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1606).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu zapewnienia oskarżonemu korzystania z pomocy obrońcy z urzędu (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1681).

Orzecznictwo

Wyrok TK z dnia 21 stycznia 2014 r., SK 5/12, Legalis nr 815910.

Uchwała SN z dnia 13 marca 2008 r., III CZP 1/08, Legalis nr 95714.

Uchwała SN z dnia 30 września 2010 r., I KZP 10/10, Legalis nr 248204.

Postanowienie SN z dnia 27 maja 1997 r., V KKN 248/96, Legalis nr 31256.

Postanowienie SN z dnia 25 września 2003 r., III KZ 36/03, Legalis nr 65246.

Postanowienie SN z dnia 8 marca 2005 r., III SPP 34/05, Legalis nr 70847.

Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 259/10, LEX nr 1129120.

Postanowienie SN z dnia 18 października 2011 r., V KK 209/11, Legalis nr 499570.

Postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2011 r., V KK 125/10, Legalis nr 509923.

Postanowienie SN z dnia 30 września 2015 r., I KZP 8/15, Legalis nr 1330138.

Postanowienie SN z dnia 29 listopada 2017 r., IV KK 417/17, Legalis nr 1715500.

Postanowienie SN z dnia 6 sierpnia 2020 r., III CSK 12/18, Legalis nr 2490677.

Postanowienie SN z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20, Legalis nr 2373094.

Wyrok SN z dnia 3 lipca 1997 r., IV KKN 430/96, LEX nr 31422.

Wyrok SN z dnia 1 grudnia 2010 r., III KK 315/09, LEX nr 686665.

Wyrok SN z dnia 30 grudnia 2020 r., IV KS 36/20, LEX nr 3227021.

Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 czerwca 2013 r., II AKz 342/12, Legalis nr 830598.

Wyrok SO w Szczecinie z dnia 25 maja 2022 r., IV Ka 1522/21, LEX nr 3352026.